

OKULLARDA YAŞANAN ŞİDDET OLAYLARININ DÜZEY VE DİNAMİKLERİNİ ANLAMAK: BATMAN MERKEZ ÖRNEĞİ / TÜRKİYE)

Dr. Yusuf ARSLAN

Batman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

dryusufarslan@hotmail.com

Öz

Bu makalenin amacı Batman merkez okullarında yaşanan şiddet olaylarının dinamiklerini anlamak, hangi zaman diliminde, hangi ortamlarda, hangi neden ve koşullarda ortaya çıktığını tespit etmektir. Batman kent merkezinde görev yapmakta olan 210'u ortaokul, 220'si lise öğretmeni olmak üzere toplam 430 öğretmen ile görüşülmüştür. Bu araştırma nicel araştırma metodu ile yapılmıştır. Araştırma tekniği olarak anket kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler arasında sözel, fiziksel, duygusal şiddet türlerinde artış görülmektedir. Ayrıca hırsızlık, okul eşyasına zarar verme, sigara içme, uyuşturucu kullanma, kesici aletlerle kavga etme şeklindeki davranışların da giderek yaygınlaştığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, okulda şiddet, öğrenciler arası şiddet, zorbalık, Batman okullarında şiddet.

UNDERSTANDING THE LEVEL AND DYNAMICS OF VIOLENCE (EXAMPLES OF BATMAN TOWN/TURKEY)

Abstract

This article is aimed at schools in Turkey/Batman to find out about the violence. At which time the violence in the school, which in the environment, which aimed to achieve the purpose, such as to identify the causes and conditions that arise. Batman who are working in the city center were interviewed 430 middle and high school teachers. This study was conducted with quantitative research method. The questionnaire was used as research technique. In schools, verbal, physical, emotional forms of violence were observed. Theft, damage to the school shop, smoking, drug use, fighting with the cutting tool in the form of behavior has emerged increasingly widespread.

Keywords: Violence, violence at schools, among students violence, bullying, in Batman schools violence.

1. Giriş

Dünyada ve ülkemizde okullarda görülen şiddet gittikçe artmaktadır. Son üç yıl içinde Hamburg'daki okulların %56'sında şiddet olayları artarken, Berlin'de öğrencilerin %40'nın şiddet yaşadığı, ABD'de ise son 15 yıl içerisinde okul çağı çocukları arasında %142 oranında şiddet artışı olmuştur (Gözütok, 2008:25). Ülkemizde de neredeyse her gün yazılı, görsel ve sosyal medyada okulda yaşanan şiddet olayları ile ilgili haberler çıkmaktadır. Karşıt görüşlü grupların çatışmalarında ya da futbol sahalarında görmeye alışılan şiddet gün geçtikçe ilk, orta, lise ve yükseköğretimde görülmeye başlanmaktadır. Alınan önlemlere karşın ülkemiz

okullarında şiddetin tırmandığı araştırmacılarca da ifade edilmektedir (Durmuş ve Gürkan: 2005; İnan, 2005; Öğülmüş: 2006, Terzi: 2007; Solak:2007, Çubukçu:2012). Buda okulda şiddetin Türkiye’de giderek sosyolojik bir problem haline dönüştüğünü göstermektedir.

Şiddet, Arapça “şedid”, “şedide” kelimesinden dilimize şiddet olarak girmiştir. Anlam olarak sertlik, katılık, öfkeli, tahammülsüz anlamlarına gelir. İngilizce’de “violence” olarak geçen kavram, zorbalık, kaba kuvvet, zarar vermek şeklinde aynı manada kullanılır. Şiddet en genel tanımıyla bir insanın başka birine psikolojik, fiziksel, cinsel, sözel şiddet türlerinden bir ya da bir kaçını kullanarak saldırması ve karşı tarafa istemediği şeyleri yaptırtması veya yapmaya zorlaması olarak tanımlanmıştır (Çınar:1999; Collins:2012). Dünya Sağlık Örgütü (WHO:2014) ise “*bireyin fiziksel ya da zihinsel olarak kötü muamaleye maruz kalmasını, suistimale uğraması ya da sömürülmesini*” şiddet olarak kabul etmiştir.

Şiddet uygulayan kişiye şiddet öznesi, şiddet kurbanı olana ise şiddet nesnesi denilir. Literatürde şiddet öznesinin yöneldiği nesnelere göre şiddet biçimleri a) kendine yönelik şiddet b) kişilerarası şiddet c) kolektif şiddet olarak üçe ayıran (WHO:2002; TBMM:2007:20) yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlar, *insanmerkezci* bir yaklaşıma göre yapılmış olduğundan eksiktir. Hayvanlara, doğaya hatta nesnelere yönelik zarar veren davranışlarda şiddet türlerine girmektedir. Bir çocuğun okul eşyasına zarar vermesi ya da sokağındaki köpeğe, parktaki çiçeklere verdiği zarar da şiddet örnekleridir. Türkiye gibi toplumlarda *insanmerkezci* şiddet algısı yerleşmiş olduğundan hayvan, doğa ve nesnelere yönelik davranışlar, şiddet bağlamının dışında görülmüştür. Ögel, Tarı, Eke (2006:10) hayvan ve nesnelere yönelmiş davranışları da okulda şiddet kavramına dahil etmişlerdir. Durmuş ve Gürkan’ın (2005) yaptığı bir araştırmada öğrencilerin %70.9’u zevk için ya da rahatlatığına inandıkları için okul eşyasına bilerek ve arzulayarak zarar veren arkadaşlar tanıdıklarını ifade etmişlerdir. Türkiye’de nesne ve hayvanlara yönelmiş şiddeti amaçsız ve masum görme eğilimi yaygındır. Bu tür şiddeti kişilere yönelmeden önce bir prova olarak değerlendirmek konusunda toplum olarak dikkatli olmak gerekir.

Sonuç olarak okulda şiddet, okul içi veya çevresinde meydana gelen bireylere, hayvanlara, doğaya, eşyaya yönelmiş şiddet biçimlerinin ortak adı olarak tanımlanabilir.

Şiddet ile saldırganlık kavramları bazen yan yana bazen de biri diğerinin yerini tutacak şekilde kullanılabilir. Şiddet ve saldırganlık arasında bir sebep sonuç ilişkisi vardır. Saldırganlık insanda içkin olarak bulunurken, şiddet çeşitli kişisel ve toplumsal deneyimlerden sonra saldırganlığın ortaya çıkma durumudur. Saldırganlık, psikanalitikte

insanda doğuştan var olan iki dürtüden biridir. Biyologlara göreyse, örneğin Darwin, saldırganlık doğanın bir kanunu; sosyologlara göre, örneğin Marx, Dahrendorf, Durkheim, çatışma ve anomik bir durumdur. Ekolojik modele göre, şiddet, doğal, kişisel, ailevi, çevresel, toplumsal etmenlerden kaynaklanmaktadır (Ögel, Tarı, Eke, 2006:10).

Elliot (1997) okuldaki şiddet türlerini şöyle sıralamıştır:

“ - *Bedensel Şiddet: İtme, tekme atma, yumruklama, saç-kulak çekme, bedensel kaba şaka, silah veya bıçak ile saldırma ya da korkutma amaçlı kullanılan her tür fiziksel şiddet.*

- *Sözel Şiddet: Ad takma, alay etme, söylenti yayma, çirkin takılmalar, tehdit etme, sözel kaba şaka, hakkında kötü şeyler yazma, incitici notlar bırakma.*

- *Duygusal Şiddet: Gruptan dışlama, ayrımcılık, aşağılama, eşyalarına zarar verme, kasıtlı olarak arkadaşça davranmama.*

- *Cinsel Şiddet: Sarkıntılık, elle taciz, cinsellik içeren sözler söyleme”.*

Şiddeti fiziksel, sözel, duygusal, cinsel olarak algılamak yaygın olsa da bu şiddet türlerine ekonomik ve dijital şiddet türlerini de eklemek gerekir. Bir ya da birkaç öğrencinin zorla diğerinin parasını alması ekonomik şiddete, cep telefonu ya da sosyal ağlar üzerinden küfür-hakaret, dalga geçme, ısrarlı takip ya da küçük düşürücü paylaşımlarda bulunulması da dijital şiddet örneğidir.

Günümüzde Bourdieu'nun öne sürdüğü gibi tüm bunlara bir de “*sembolik şiddet*” eklenmiştir. Kentleşme ve sanayileşmeyle beraber hayatın her alanında belli belirsiz olan, kurbanın pek de fark edemediği, şiddetin kibarlaştırılmış, mantığa büründürülmüş daha çok duygular dünyasında kendini kötü hissetmeye yol açan bir şiddet türüdür. Öğretmenin öğrenciye ya da öğrencinin öğrenciye uyguladığı mobing bunu açıklayan bir kavramdır.

Şiddete maruz kalan öğrenciler okulda yaşadıklarını ailelerine söylemeyebilirler ancak davranışlarından yolunda gitmeyen şeyler olduğunu fark etmek mümkündür. “*Örneğin, evden okula veya okuldan eve gelirken korkabilir ve normal okula gidiş geliş yolunu değiştirebilir. Okul servisi ile okula gitmek isteyebilir ve okula götürmeniz için size yalvarabilir. Sabahları kendilerini iyi hissetmediğini söyleyerek okula gitmek istemediğini söyleyebilir veya okuldan kaçabilir. Okul ödevlerini yapmak isteyebilir veya iyi yapamaz. Okuldan eve giysileri ve kitapları hasar görmüş olarak gelebilir. Aile üyelerine karşı hırçın davranabilir. Zorbaya vermek için ailesinden sürekli para isteyebilir ya da çalmaya teşebbüs edebilir. Zorba yemek parasını aldığı, yemeğini yediği veya döktüğü için eve aç gelebilir. Zorbadan korktuğu için neyin yanlış gittiğini söylemeyi reddedebilir, yüzündeki yara ve bereleri açıklamakta güçlük çekebilir. içine kapanabilir, kekeleyerek konuşabilir ya da kendine güvenini kaybedebilir, sürekli kaygılı davranışlar sergileyebilir, iştahında belirgin bir*

düşme yaşanabilir“(Kepenekçi ve Çinkır: 2003:239-240). Okullarda bu problemleri yaşayan öğrenciler olduğu daha önce yapılan araştırmalarda ortaya konulmuştur (Stevenson ve Smith: 1989; Pişkin:2002; Durmuş ve Gürkan: 2005; Öğülmüş: 2006). Bu araştırmalar, idare ve öğretmenler tarafından risk faktörlerini düşürecek önlemler alınmasına karşın okul içindeki şiddet olaylarının endişe verici düzeylerde olduğunu savunmuşlardır¹. Medyaya yansıyan haberlerde bunu kanıtlamaktadır (Altun, Güneri, Baker:2006). 1998-2004 yılları arasında medyaya yansıyan okulda şiddet haberlerine göre “*sözel şiddet %7,41’den %21,21’e, taciz olayları %5,97’den % 9,15’e çıkmıştır. Okullardaki bıçaklama olayları %1,49’dan %4,23’e çıkmıştır. Uyuşturucu olayları ile ilgili haberler %4,48 den %10,56’ya yükselmiştir*” (Teyfur: 2014:1313-1321). Pompalı tüfek kullanmak suretiyle meydana gelen okul şiddeti haberlerinde de artış dikkati çekmektedir.

Batmanda ortaokul ve lise öğrencileri arasında şiddet olaylarında bir yükselişin söz konusu olduğu basında yer alan haberlerden anlaşılmaktadır (www.hürriyet.com.tr). Son 5 ay içerisinde 2 öğretmen 1 müdür yardımcısı okul içinde bıçaklanmış ya da feci şekilde dövülmüştür. Çeteleşme ve uyuşturucunun öne çıktığı liseli suçlarında Batman Valiliği’nin açıklamalarına göre bir tırmanış söz konusudur. Öğrenciler arasında bireysel ya da grup kavgaları, kesici aletle yaralamalar artmaktadır.

Türkiye petrollerinin 5/1’i Batman’dan çıkarılmasına rağmen işsizlik oranının en yüksek olduğu il Batman’dır (TUİK:2014). İşsizlik, yoksulluk, hızlı nüfus artışı, göç, çarpık kentleşme, kuşaklararası farklılıklar, kentleşmeyle beraber Batman’ın toplumsal yapısı hiç olmadığı kadar hızla değişmektedir. Eğitim sosyologları toplumsal değişimin, eğitime de yansıtığını okul iklimini, öğrenen ve öğretene ve bunlar arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyerek şiddet, suç, sapkın davranışlar gibi sorunlar doğurduğunu ortaya koymuşlardır (Dodurgalı, 2000:86; Smith&Smith, 2006:35; Ögel, Tarı, Eke, 2006:11; Tezcan, 2012:200; Kızılloluk, 2013:127). Batman okullarında meydana gelen şiddet olgusuna ilk eğilen Demir (2003) olmuştur. Demir’in (2013) yaptığı bir yüksek lisans tezi dışında konu ile ilgili

¹ Uzmanlar “*Okul Çapında Şiddetle Başa Çıkma Modeli*” ile anasınıfından ortaöğretim sonuna kadar tüm kademelerde okul şiddetini önlemek için yedi basamaklı bir çözüm önermişlerdir ancak onlarda bunun kesin olmaktan çok kısmi bir çözüm olduğunu kabul etmektedirler (İnan, 2005:164). Hatice Zeynep İnan tarafından Ohio State Üniversitesi’nde geliştirilen bu model, “*Farkındalık yaratma, Planlama, Okul çapında uygulama, Sınıflarda uygulama, Çocuklar arası yardımlaşma, Velilerle dayanışma, ve Bireysel terapi başlıkları altında 7 ayrı basamaktan oluşmaktadır. Teorik olarak, Piaget’in bilişsel gelişim teorisi, Vygotsky’nin sosyo-kültürel teorisi, Erickson’ın psiko-sosyal teorisi, Corsaro’nun arkadaşlık & okul kültürü teorisi, Gardner’in çoklu zeka teorisi ve Bronfenbrenner’in ekoloji teorisi ve Profesör Dan Olweus’un fikirlerine dayandırılmıştır*” (İnan, 2005:165-166).

araştırma yoktur. Ancak bu araştırma da sadece ortaokullar ile sınırlı olduğu için kapsamlı değildir. Dolayısıyla nüfusu 600.000'e yaklaşan petrol kenti Batman'daki okullarda şiddetin düzey ve dinamiklerini kapsamlı ve aktüel verilerle ele almak, ihtiyacı doğmuştur.

Bu araştırmadan elde edilecek veriler ışığında sadece Batman merkez okullarında görevli idareci ve öğretmenler değil aynı zamanda dünyanın farklı yerlerinde eğitim ile ilgisi olan eğitim politikacıları, idareciler, öğretmenler, veliler de okulda şiddet konusu hakkında detaylı fikir sahibi olabilecek, öğrencilerini şiddetten korumak için önlemler alabileceklerdir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma nicel araştırma metodu ile yapılmıştır. Araştırmada nicel araştırmalardan genel tarama modeli benimsenmiştir. Genel tarama modeli *“çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örnekleme üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir”* (Karasar, 2009:79). *“Tek seferde pek çok değişken hakkında sorular soran tarama araştırmaları, pek çok insanın inançlarını, görüşlerini, özelliklerini gözlemlemek için de uygun olup doğası gereği de istatistiki bilgi üretirler”* (Neuman, 2012:395).

Araştırma tekniği olarak anket kullanılmıştır. Katılımcılara soruları yanıtlarken yeterli düşünme zamanı vermesi ve kısa süre içerisinde çok fazla kişiden bilgi edinilebilmesi gibi avantajları nedeniyle anket tekniği kullanılmıştır.

2.1. Evren- Örneklem

Bu araştırmanın evreni, Batman il merkezindeki ortaokul ve liselerde görevli öğretmenlerdir. Evrenden rastgele seçilen 20 okulda görev yapan 210'u ortaokul 220'si lise öğretmeni olan toplam 430 öğretmen araştırma örneklemini oluşturmaktadır. Örneklemdeki öğretmenlerin tamamı devlet okulunda görev yapmaktadır.

Batman ilçe ve köy okulları ile il merkezindeki ilkokullarda görevli öğretmenler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Yine bu araştırmada *“öğretmenin öğrenciye”* uyguladığı şiddet kapsam dışında bırakılmış, yalnızca *“öğrencinin öğrenciye”* uyguladığı şiddetin düzey ve dinamiklerini anlamak konusuna odaklanılmıştır.

2.2. Araştırma Süreci ve Veri Analizi

Bu araştırma 2014 yılının Ekim ayında başlamış 2015 yılı ocak ayında sonlandırılmıştır. Araştırma yapabilmek için 24.10.2014 tarih 4805309 sayı ile Batman Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli yasal izinler alınmış, okullara araştırma izin belgesi ile gidilmiştir. Öğretmenlere araştırmanın amacından söz edilmiş kabul edenlere anket formu dağıtılmıştır.

Araştırmadan elde edilen ham veriler kategorilerine göre frekans ve yüzdeleri hesaplanarak sayısal verilere dönüştürülmüştür. Elde edilen nicel veriler betimsel analizleri ile birlikte literatürden de yararlanılarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR

Bilimsel metotlara göre yapılan her araştırmanın bulguları vardır. Bu bölümde bu araştırmanın bulgularına değinilmiştir.

3.1. Okullardaki Şiddet Türlerine İlişkin Bulgular

Okuldaki şiddet türlerine ilişkin şu bulgular elde edilmiştir.

Tablo 1. Okullardaki Şiddet Türleri

Aşağıdaki şiddet türleri okulunuzda ne sıklıkla yaşanmaktadır	Sürekli	%	Ara sıra	%	Hiç	%	Gen top.	%
Küfür –Hakaret	264	61.40	123	28.60	43	10.00	430	100
Kavga	71	16.51	260	60.47	99	23.02	430	100
Okula eşyasına zarar verme	67	15.58	284	66.04	79	18.38	430	100
Arkadaşlarının eşyalarına zarar verme	17	3.95	339	78.84	74	17.21	430	100
Okuldan kaçma	22	5.12	307	71.40	101	23.48	430	100
Hırsızlık	9	2.09	294	68.37	127	29.54	430	100
Sigara veya bağımlılık etkisi olan madde kullanımı	118	27.44	267	62.09	45	10.47	430	100
Okul çalışanlarına (temizlik görevlisi, memur) saygısızlık	23	5.35	179	41.63	228	53.02	430	100
Öğrencilerin okul dışındaki kişileri rahatsız etmesi	11	2.55	229	53.26	190	44.19	430	100
Okul çalışanlarına (öğretmen, müdür, müdür yrd.) fiziki şiddet uygulama	0	-	67	15.58	363	84.42	430	100

Tehlikeli, yaralayıcı aletlerle kavga etme	17	3.95	162	37.67	251	58.38	430	100
Okul içinde karşı cinsi rahatsız etme	13	3.02	244	56.74	173	40.24	430	100
Okul dışından gelip okul öğrencilerini rahatsız etme	43	10.00	209	48.60	178	41.40	430	100

Tabloda Batman merkez okullarında öğrenciler arasında %61,40 oranında sözel şiddetin gerçekleştiği görülmektedir. Demir'in (2013:84) iki yıl önce Batman okullarında yaptığı araştırmada sürekli sözel şiddet oranı %37.2 çıkmıştır. İki yıl içinde sözel şiddetin neredeyse iki kat arttığı görülmektedir. Bu veri Batmanlı öğrenciler arasında bir yönüyle iletişimde önemli sorunlar yaşandığını diğer yönüyle öğrenciler arasında sözel şiddetin adeta normalize edildiğini göstermektedir. Kimi öğretmen ve yöneticilerin şiddeti yalnızca fiziksel olarak düşünmelerinden ötürü sözel şiddeti normalize etmeleri durumu söz konusu olabilir.

Tabloya göre, okulda arasıra/sürekli kavga çıktığını söyleyen öğretmenlerin oranı %76.98'dir. Aynı durum Demir'in (2013:84) yaptığı araştırmada %74.3 olarak çıkmıştır. Bu da Batman'da öğrenciler arasındaki kavga olaylarında ufakta olsa bir artış olduğunu göstermektedir.

Okul eşyasına zarar verme Demir'in (2013:85) araştırmasında %60.9 olarak çıkarken bu araştırmada %81.62 çıkmıştır. Batman'da okul eşyalarına zarar verme davranışının son yıllarda ciddi biçimde arttığı anlaşılmaktadır.

Arkadaşlarının eşyalarına zarar verme davranışı Demir'in (2013:85) araştırmasında %49.7'den neredeyse iki kat artarak %82.79'a çıkmıştır. Hırsızlık vakaları %17 den %70.46'ya çıkmıştır. Bu artışlar göç, yoksullaşma ve işsizlik oranının artmasıyla ilgili olabilir.

Öğretmenlerin %76.52'si şiddet eğilimli öğrencilerin okuldan kaçtıkları ya da derslere girmediklerini ifade etmişleridir. Bu bulgu bu tip öğrencilerin okul ile ilgili gelecek beklentilerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Tabloda dikkat çeken diğer bir husus sigara ve madde kullanımınıdır. Batman merkez okullarında sigara ve madde kullanımı önemli sosyal problemlerden biridir. Öğretmenlerin %89.53'ü öğrencilerinde bu davranışı gözlemlediklerini ifade etmiştir. Liselerde sigara kullanımı daha yaygınken ortaokul öğrencileri arasında da onlara model olan liselilerden ötürü gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Tabloda, okul çalışanlarına (temizlik görevlisi, memur) saygısızlık oranı %46.98 iken, öğrencilerin okul dışındaki kişileri rahatsız etmesi %55.81, okul çalışanlarına (öğretmen, müdür, müdür yrd.) fiziki şiddet uygulama %15.58, okul içinde karşı cinsi rahatsız etme %59.76 ve son olarak okul dışından gelip okul öğrencilerini rahatsız etme oranı ise %58.60 olarak çıkmıştır.

Tehlikeli ve yaralayıcı aletlerle kavga etme oranı %41.62'dir. Bu oran Demir'in (2013:85) araştırmasında %10.6 çıkmıştır. Kesici aletlerle yapılan kavgaların Batman'da 4 kat arttığı anlaşılmaktadır.

3.2. Okullarda Şiddete Karışan Öğrenci Özelliklerine İlişkin Bulgular

Okuldaki şiddete karışan öğrenci özelliklerine ilişkin şu bulgular elde edilmiştir.

Tablo 2. Okullarda Şiddete Karışan Öğrenci Özellikleri

<i>Okulumuzda şiddete karışan öğrenciler genellikle;</i>	Tamamen katılıyor	%	Kısmen katılıyor	%	Hiç katılmıyorum	%	Genel toplam	%
Ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri düşüktür	252	58.60	150	34.89	28	6.51	430	100
Aileler çocukların eğitim hayatı ile ilgili değildir	268	62.32	151	35.12	11	2.56	430	100
Sınavlardaki başarı seviyeleri düşüktür	270	62.79	145	33.72	15	3.49	430	100
Okulu sevdiğini söylemek zordur	245	56.98	171	39.77	14	3.25	430	100
Umursamaz tavır ve davranışları bulunmaktadır	319	74.19	99	23.02	12	2.79	430	100
Geleceğe dair okul ile bağlantılı beklentileri çok kuvvetli değildir	372	86.51	48	11.16	10	2.33	430	100
Ders dinlemekle ilgili problemleri vardır	299	69.53	121	28.14	10	2.33	430	100
Arkadaş çevreleri olumsuzdur	328	76.28	87	20.23	15	3.49	430	100
Genellikle kendine benzer kişilik özelliklerine sahip olanlarla arkadaşlık kurarlar	331	76.98	85	19.77	14	3.25	430	100

Tabloya göre öğretmenlerin şiddete başvuran öğrencilerinin %93.49'unun sosyo-ekonomik yönden muhtaç olduğunu ifade etmişlerdir. Demir'in (2013:88) araştırmasında bu oran %94.6 şeklinde oldukça yakın bir sonuç çıkmıştır.

Ailelerin öğrencilerin eğitim hayatı ile ilgili olmadıkları, başka bir deyişle akademik açıdan olumsuz aile ortamı olduğunu düşünenlerin oranı %97.44 iken Demir'in araştırmasında %99.7 çıkmıştır. Bu veri bazı ailelerin çocuklarının eğitim öğretimleriyle ilgili olmadıklarını göstermektedir. Çelenk'in (2003:33) bir araştırmasında sağlıklı öğrenciler yetiştirmek için destekleyici aile faktörünün önemli olduğu ifade edilmiştir.

Öğrencilerin olumsuz arkadaş ortamı olduğunu düşünenlerin oranı %96.51 iken Demir'in araştırmasında %98.2 çıkmıştır.

İki araştırma bulgularının birbirine yakınlığı Batman'da şiddeti üreten toplumsal sebeplerin varlığını koruduğunu kanıtlamaktadır. Ankara Altındağ ilçesinde yapılan bir araştırmada da yukarıdaki bulgulara yakın sonuçlara ulaşılması ülkemizde şiddetin sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklı alt bağlamı olduğunu göstermektedir (MEB Altındağ Raporu:2011).

Tabloda şiddet eğilimli öğrencilerin ders dinlemekle ilgili problemleri olduğunu gözlemlediğini söyleyen öğretmen sayısı %97.67 iken, Demir'de (2013:84) bu oran %60.9'dur. Demek ki söze konu öğrenciler arasında ders dinlemekte sorun yaşayan öğrenci sayısı artmıştır.

Öğretmenlerin %96.51'i şiddet eğilimli öğrencilerin *sınavlarda düşük performans gösterdiklerini*, %96.75'i *okulu sevmeyişini*, %97.21'inin *umursamaz tavır ve davranışlara sahip olduğu*, %97.67'sinin *okul ile ilgili bir gelecek planına sahip olmadığı*, %96.75'ide *kendi kişilik özelliklerine benzer arkadaşları olduğunu* ifade etmişlerdir. Boulter'de (2004) akademik performansı düşük, okul hayatını önemsemeyen, okuldan bir beklentisi olmayan öğrencilerin sosyal ilişkilerinde daha saldırgan olduğunu ortaya koymuştur.

Şiddet eğilimli öğrencilerin okul ile ilgili beklentilerinin düşük olduğu, okul kurallarını sıklıkla ihlal ettiklerini, az kaygı duyduklarını, özsaygı düzeylerinin yüksek olduğunu (Stevenson ve Smith:1989; Olweus, 1993; Fitzgerald:1999; Elliot:1997) ortaya koyan araştırmalarla bu araştırma sonuçları da paralellik göstermektedir.

3.3. Okullarda Şiddet Olaylarının Yaşandığı Yerlere İlişkin Bulgular

Okullarda şiddet olaylarının yaşandığı yerlere ilişkin şu bilgilere ulaşılmıştır.

Tablo 3. Okullarda Şiddet Olaylarının Yaşandığı Yerler

<i>Şiddet olaylarının yaşandığı yerler</i>	Sürekli	%	Ara sıra	%	Hiç	%	Genel Top.	%
Okulun yakın çevresi	50	11.62	368	85.59	12	2.79	430	100
Okul bahçesi	45	10.47	342	79.53	43	10.00	430	100
Koridorlar	16	3.72	133	30.93	281	65.35	430	100
Sınıflar	21	4.88	175	40.70	234	54.42	430	100
Tuvaletler	6	1.39	167	38.84	257	59.77	430	100
Kantin	9	2.09	186	43.56	235	54.65	430	100

Verilerden, Batman merkez okullarında okulun yakın çevresi ve okul bahçesinde en çok şiddet olaylarının yaşandığı olduğu anlaşılmaktadır. Kepenekçi ve Çınkır'ın (2003:245) yaptığı bir araştırmada da okul bahçesi ve dışı şiddet olaylarının sık görüldüğü yerler olarak ifade edilmiştir. Bu mekânlardaki kontrol ve denetim yokluğu bu sonuca yol açıyor olmalıdır. Tabloya göre öğrencilerin okul bahçesi, koridorlar, sınıflar, tuvaletler ve kantin gibi alanlarda şiddete başvurmaları onların mekân ayırmaksızın her an her yer yerde şiddet gösterme eğiliminde olduklarını düşünmemize bir gerekçe oluşturmaktadır. Ayrıca sınıf dışında ve okulda çalışanların göremeyecekleri yerlerde gelişen şiddet olayları bazı yöneticilerin ve öğretmenlerin okullarında kaba güç olaylarının olmadığını düşünmelerine neden olmaktadır (Kepenekçi ve Çınkır: 2003:240). Bu faktörde hesaba katıldığında Batman merkez okullarında şiddet olaylarının daha fazla sayıda olduğu ifade edilebilir.

3.4. Okullarda Şiddet Olaylarının Yaşandığı Zamana İlişkin Bulgular

Araştırma sonucunda okullarda şiddet olaylarının yaşandığı zamanlarla ilgili şu bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4. Okullarda Şiddet Olaylarının Yaşandığı Zaman

<i>Şiddet olaylarının yaşandığı zamanlar</i>	Sürekli	%	Ara sıra	%	Hiç	%	Genel Top.	%
Boş geçen derslerde	23	5.35	170	39.53	237	55.12	430	100
Teneffüslerde	31	7.21	167	38.84	232	53.95	430	100
Okul çıkışlarında	171	39.77	245	59.98	14	3.25	430	100
Okula geliş zamanlarında	11	2.56	155	36.04	264	61.40	430	100
Ders dışı etkinlik zamanlarında	7	1.63	78	18.14	345	80.23	430	100
Ders esnasında	0	-	79	18.37	351	81.63	430	100

Veriler Batman merkez okullarında şiddetin %98.85 ile en çok okul çıkışlarında yaşandığını göstermektedir. Okul çıkış zamanlarında kontrolün az ya da hiç olmamasından dolayı şiddet olayları yaşanıyor olmalıdır. Bu, şiddete gerekçe oluşturan sebeplerin okulda ortaya çıktığı, okul çıkışında kavgaya dönüştüğünü göstermektedir. Öğrencilerin okul disiplin yönetmeliğindeki kurallardan dolayı cezadan kurtulmak için okul çıkışlarında şiddet eylemine başvurduğu düşünülmektedir. Okulda tespit edilen gerginlikleri okul çıkışına taşmasına engel olarak, gerginlik konusunun yerinde ve zamanında bir rehberlikle çözülmesi yararlı olabilir. Boş geçen derslerde ve teneffüslerde de belirli oranlarda şiddet yaşanırken, ders dışı etkinliklerde %19.77 oranıyla en az şiddet eylemine başvurulduğu görülmektedir. Şiddet eğilimli öğrencilerin ders dışı etkinliklere yönlendirilmesi faydalı olabilir. Nadiren de olsa ders esnasında şiddet yaşandığı görülmektedir. Ders esnasındaki şiddet, çoğunlukla sözlü olduğu gibi çok nadiren de fiziksel şiddete dönüşen türdendir.

3.5. Okullarda Şiddet Olayları Kronolojisine İlişkin Bulgular

Okullarda şiddet olaylarının belirli zamanlarda meydana gelip gelmediğine ilişkin şu bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 5. Okullarda Şiddet Olayları Kronolojisi

<i>Okulumuzda şiddet olayları genellikle</i>	Sürekli	%	Ara sıra	%	Hiç	%	Genel Toplam	%
Okul açıldığında	11	2.56	156	36.28	263	61.16	430	100
Kışın	54	12.56	165	38.37	211	49.07	430	100
İlkbaharda	121	28.14	178	41.40	131	30.46	430	100
Okul kapandığında gerçekleşmektedir.	7	1.63	145	33.72	278	64.65	430	100

Anket sonuçlarına bakıldığında şiddetin %69.54 oranıyla en fazla ilkbahar mevsiminde yaşandığı görülmektedir. İnsan anatomisindeki fazla enerjinin genel olarak bahar aylarında dışa vurulması şiddet ve öfkeye yol açabilmektedir. Yine bahar aylarında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin okul bitecek diye öğrencileri kendi hallerine bırakmaları ve okul kurallarının ilk günlerdeki gibi sıkı uygulanmaması öğrencilerde bu şiddet davranışlarının çıkmasına yol açıyor olabilir.

3.6. Okul Ortamına İlişkin Bulgular

Batman'daki okul ortamına ilişkin elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

Tablo 6. Okul Ortamı

<i>Okul ortamına ilişkin özellikler</i>	Tamamen katılıyorrum	%	Kısmen katılıyorrum	%	Hiç katılmıyorum	%	Genel top.	%
Okulumuzda şiddete eğilimli öğrenciler bulunmaktadır	202	46.98	237	55.12	3	0.70	430	100
Dışarıdan okula gelen kişilerin üzerinde, istemediğimiz bir nesne bulundurmayacak düzeyde kontrol sistemimiz vardır	32	7.44	231	53.72	167	38.84	430	100
Okulun özel güvenlik görevlisi sayısı artırılmalıdır	351	81.63	74	17.21	5	1.16	430	100
Okul mevcudunun kalabalık olması istenmeyen öğrenci davranışlarının oluşmasında bir faktördür	348	80.93	78	18.14	4	0.93	430	100
Okulun bulunduğu bölge okul güvenliği açısından risk oluşmaktadır	161	37.44	189	43.95	80	18.61	430	100
Okulumuzun her yıl gözden geçirilen 'okul güvenliği politikası' vardır	4	0.93	121	28.14	305	70.93	430	100
Okulumuzdaki güvenlik kamerası sisteminin artırılması faydalı olur	179	41.62	151	35.12	100	23.26	430	100
Saldırgan eğilimleri olan öğrencilerle özenle ilgilenilmekte, düzenli görüşmeler yapılmaktadır	14	3.25	73	16.98	343	79.77	430	100
Tüm öğrencilerimiz kendinden beklenen davranışları bilmektedirler	71	16.51	112	26.05	247	57.44	430	100
Okul giriş ve çıkışları güvenlik açısından kaygı verici bir zafiyet taşımamaktadır	94	21.86	171	39.77	165	38.37	430	100
Şiddete başvuran öğrenciler hakkında disiplin yönetmeliği, hafifletici sebepler göz önüne alınmadan uygulanır	54	12.56	210	48.84	166	38.60	430	100
Okulumuzda bütün öğretmenler nöbet görevini dikkatli yaparlar	190	44.18	198	46.05	42	9.77	430	100
Öğretmenlerimiz şiddete eğilimli öğrencilerimiz hakkında detaylı fikir sahibidirler	76	17.67	152	35.35	202	46.98	430	100
İdare ve öğretmenler arasında sorun çıkartan öğrencilere neler yapılacağı konusunda tam bir fikir birliği vardır	108	25.12	205	47.67	117	27.21	430	100

Verilere göre Batman merkez okullarında okul ortamında önemli problemler olduğu görülmektedir. Şiddete eğilimli öğrencilerin varlığı okulları güvensiz kılmaktadır. Nitekim öğretmenlerin okul güvenliğine ilişkin endişeleri olduğu kamera (%41.63) ve özel güvenlik (%81.63) fikrine *tamamen katılan* öğretmenlerden anlaşılmaktadır. Batman'daki okulların

giriş-çıkışları ve çevresinin güvenlik açısından sorunlu ve zafiyet taşıdığı genel bir görüş olarak ifade edilebilir. Sağlıklı işleyen eğitim-öğretim kurumlarının güvenlik problemlerini içeren okul güvenlik politikalarına sahip olmaları gerekir. Öğretmenlerin %70.93'ü böyle bir uygulamanın okullarında olmadığını ifade etmişlerdir. Bu veri Batman'daki okullarda okul güvenliği politikalarının yeterince önemsenmediğini göstermektedir. Okulda şiddet olgusu ile mücadele etmek için önceden planlanmış okul güvenlik politikalarına ihtiyaç vardır.

Öğretmenlerin % 80.93'ü okullardaki şiddet olaylarının okul mevcutlarının kalabalık olmasından kaynaklandığı fikrine *tamamen* katılmışlardır. Sahiden de Batman merkez okullarında sınıf mevcutları istisnalar hariç geneli 45'in altında değildir. Batman'da 642 okul olmasına karşın öğrenci sayısı 169.608'dir (www.batman.meb.gov.tr). Bu öğrenci oranı Tunceli, Bitlis, Bayburt, Ardahan gibi illerin nüfusundan bile daha fazladır.

Öğretmenlerin %79.77'sinin şiddete eğilimli ya da şiddete bulaşmış öğrencilerle ilgilenmediklerini, düzenli görüşmeler yapmadıklarını ifade etmeleri de okulda şiddetin önemsenmediğini göstermektedir. Öğretmenlerin %57.44'ü öğrencilerin kendinden beklenen davranışları bilmediklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin kendinden beklenen davranışları bilmesi kendi aşırılıklarını manipüle etmelerinde yararlı olabilmekte, daha kontrollü ve uyumlu davranmalarını sağlayabilmektedir.

Bir diğer sorun disiplin kurullarının verdiği kararlarla ilgili olanıdır. Veriler Batmandaki okullarda disiplin kurulları arasında bir birlik sağlanamadığını göstermektedir. Okuldan atılmayı gerektiren suçlarda bile idare “sözlü uyarı” yolunu benimsemekten yanadır (Çınkır ve Kepenekçi:2003:247). Elbetteki öğrenciyi okuldan atmak çözüm değildir (Ögel, Tarı, Eke, 2006:16) ancak muğlâklık şiddet uygulayan öğrencilere yeni eylemleri için cesaret verebilmektedir. Ayrıca öğretmeni de okul içi şiddet ve zorbalık gibi davranışlara karşı umarsızlaştırabilir, “*her şey olacağına varır*” şeklinde bir yaklaşımı benimsemelerine yol açabilir. Nitekim Çınkır ve Kepenekçi'nin (2003: 247) bir araştırmasında öğretmenlerin %12.50'sinin şiddete başvuran öğrencilere karşı idarenin hiçbir şey yapmayacağına inandıkları ortaya çıkmıştır.

Öğretmenlerin %21.86'sı okul giriş-çıkışlarının endişe verici düzeyde güvenli olmadığı, %44.18'i nöbetlerin düzgün tutulmadığı fikrine *tamamen* katılmaları Batman'daki okullarda zafiyet olduğunu göstermektedir.

Veriler, öğretmenlerin %46.98'inin şiddete eğilimli öğrencileri hakkında detaylı fikir sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin sorunlu öğrenciler hakkında detaylı fikir sahibi olması onların şiddet eylemlerine yönelme nedenlerini öğrenme ve alternatifler geliştirme noktasında yararlı olacağı gibi ilgi ve yeteneklerine göre yararlı yönlendirmelerde yapabilmelerini sağlayabilir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Batman merkez okullarında geçen yıl okul içinde ve yakınında 400'ten fazla şiddet olayı yaşandığı Batman Emniyeti Çocuk Şube tarafından ifade edilmektedir². Son 5 ay içerisinde 2 öğretmen 1 müdür yardımcısı okul içinde bıçaklanmış ya da feci şekilde dövülmüştür. Bunlar hızlı bir toplumsal değişme içerisine girmiş olan Batman'da değişimin okuldaki ilişkileri olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Demir'in (2013:84) iki yıl önce Batman okullarında yaptığı araştırmanın sonuçları ile bu araştırmanın bazı verilerini karşılaştırdığımızda manzara daha net anlaşılmaktadır.

Örneğin 2013'te sözel şiddet %37.2 iken 2015'te %61.40'a çıkmıştır.

Kavga olayları %74.3'ten %76.98'e yükselmiştir.

Okul eşyasına zarar verme davranışı %60.9'dan %81.62'ye çıkmıştır.

Arkadaşlarının eşyalarına zarar verme davranışı %49.7'den neredeyse iki kat artarak %82.79'a çıkmıştır.

Tehlikeli ve yaralayıcı aletlerle kavga etme oranı %10.6'dan %41.62'ye yani yaklaşık dört kat artmıştır.

Okulda hırsızlık olayları %17'den 4 kat artarak %70.46'ya çıkmıştır.

Bu rakamlar okulda şiddetin ciddi riskler oluşturduğunu ortaya koyduğu gibi okulda şiddetin ciddi bir sosyal sorun olduğunu toplum olarak hatırlamak gerektiğini göstermiştir.

Bu araştırmada ulaşılan diğer sonuçlarda şöyledir: Öğretmenlerin %96.51'i şiddet eğilimli öğrencilerin sınavlarda düşük performans gösterdiklerini, %96.75'i okulu sevmediklerini, %97.21'i onların umursamaz tavır ve davranışlara sahip olduğunu, %97.67'si onların okul ile ilgili bir gelecek planına sahip olmadığını, %96.75'i kendi kişilik özelliklerine benzer arkadaşları olduğunu ifade etmişlerdir.

Veriler Batman merkez okullarında şiddetin %98.85 ile en çok okul çıkışlarında, %69.54'u ilkbahar'da yaşandığını göstermektedir.

² Bu rakamlar, 2014 yılında Batman Valiliği'nde, "Eğitim Ortamında Şiddetin Önlenmesi İl Komisyonu" toplantısında Batman Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube'de görevli bir yetkili tarafından ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin okul güvenliğine ilişkin endişeleri olduğu kamera (%41.63) ve özel güvenlik (%81.63) fikrine *tamamen katılan* öğretmenlerden anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin %70.93'ü okul güvenlik politikası uygulamasının Batman'da olmadığını ifade etmişleridir. Sağlıklı bir eğitim-öğretim ortamında risk faktörlerini azaltmak amaçlı okul güvenlik politikaları olmalıdır.

Öğretmenlerin %21.86'sı okul giriş-çıkışlarının güvenli olmadığı, %44.18'i nöbetlerin düzgün tutulmadığı, %80.93'ü şiddet olaylarının okul mevcutlarının kalabalık olmasından kaynaklandığı fikrine *tamamen* katılmışlardır.

Öğretmenlerin %79.77'sinin şiddet eğilimli öğrencilerle yeterince ilgilenmediklerini, düzenli görüşme yapmadıklarını ifade etmeleri de şiddet önleme konusunda yetersizlikleri olduğunu ortaya koymuştur. Okul rehberlik merkezi çalışanlarının %40'ı okuldaki şiddet sorununu önlemekte mesleki olarak yetersiz olduğunu, kendilerinin de hizmet içi eğitimler ile eğitilmeleri gerektiğini kabul etmişlerdir (Uzbaş:2009).

Öğretmenlerin %57.44'ü öğrencilerin kendinden beklenen davranışları bilmediklerini ifade etmiş, %46.98'i ise şiddete eğilimli öğrencileri hakkında detaylı fikir sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Veriler Batman'daki okullarda şiddet nedeniyle disiplinlik olan öğrenci için disiplin kurulları arasında bir birlik sağlanamadığını, kararlarda bir sübjektiflik olduğunu göstermektedir. Bu durum öğrenci ve öğretmenler arasında "*her şey olacağına varır*" şeklinde bir düşüncenin okul iklimine egemen olmasına yol açmış olabilir.

Öğretmenlerin %93.49'unun şiddete başvuran öğrencilerinin sosyo-ekonomik yönden muhtaç olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin olumsuz aile ortamı olduğunu düşünenlerin oranı %97.44 çıkmıştır. Bu bulgu şiddetin bireysel olduğu kadar sosyo-ekonomik şartlara bağlı bir sonuç olduğu fikrini güçlendirmektedir.

Verilerde en dikkat çekici husus şiddete başvuran öğrencilerin okul ile ilgili beklentilerinin genellikle düşük olmasıdır. Bu tip öğrenciler için atılacak en önemli adım onların okuldan kopmalarını önlemek ve okula ilişkin yanlış konumlandıkları görüşlerini onarmalarına yardımcı olmaktır. Onların, okul ile gelecek arasındaki bağlantıyı oluşturmalarında destek olmak ve yeni bir başlangıcın sorumluluğunu üzerlerine almaktan geçtiğini göstermek onlar için en yararlı çözüm yolu olabilir.

Okulda şiddete yol açan risk nedenlerini anlamak, çözüm için yardımı dokunacak ortak kurum ve kuruluşlar bulmak ve uygun koruyucu tedbirler almak gerekmektedir. Sistemli, planlı bir rehberlik hizmetinin, farkındalık yaratıcı seminerlerin, uzmanlar tarafından sürdürülen bilinç yükseltme faaliyetlerinin önemi bu aşamada kendini göstermektedir.

Onları damgalamaktan kaçınmak çözüm için adımların başında gelir. Onlarla yakından ilgilenmek, ilgi ve şefkat göstermek, okul içinde aktif roller vermek, okul güvenlik politikalarının onların karar ve fikirlerinin de sorularak oluşturulması öğretmen ve yöneticilerin görevlerinden olmalıdır.

Şiddet eğilimli öğrencilerle ilgilenecek okul sosyologları, yaşam koçları, mentörler söze konu öğrencilerin akademik kayıplarını azaltmak ve okul ile gelecek bağlantılarını yeniden inşa etmelerinde onlara katkı sunacak diğer kesimler olabilir.

Kaynakça

- Altun, Akbaba, S. &, Oya, Güneri, Y.& Baker, Erdur, Ö. (2006). Basındaki Yansımaları İle Okulda Şiddet. Eğitim Araştırmaları Dergisi 24, ss.12-21.
- Boulter, L. (2004). Family-School Connection and School Violence Prevention. The Negro Educational Review, 55 (1), ss. 27-40.
- Collins, R. (2012). Entering and Leaving The Tunnel of Violence: Micro-Sociological Dynamics of Emotional Entrainment in Violent Interactions. Current Sociology. (132), ss. 132-151.
- Çelenk, S. (2003). Okul Başarısının Önkoşulu: Okul-Aile Dayanışması. İlköğretim Online 2(2), ss.28-34.
- Çınar, İ. (1999). 'Eğitim ve Şiddet' Çağdaş Eğitim Dergisi. (254), ss.42-46.
- Çubukçu, Z., & Dönmez, A. (2012). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Okuldaki Şiddet Üzerine Görüşleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:11 (40) ss.89-108.
- Demir, F. (2013). Ortaokullarda Öğrencilerin Disiplinsiz Davranışları ve Bu Davranışların Sebepleri (Batman ili merkez ilçesi örneği). İnönü Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Durmuş, E. & Gürkan, U. (2005). "Lise Öğrencilerinin Şiddet ve Saldırganlık Eğilimleri". Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 3 (3), ss. 253-269.
- Dodurgalı, A. (2000). Eğitim Sosyolojisi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Elliot, M. (1997). 101 Ways of Dealing with Bullying. London: Hodder Childrens's Book.
- Fitzgerald, D. (1999). Bullying in Our Schools-Understanding and Tackling the Problem - A Guide for Schools. Dublin: Blackhall Publishing.
- Gözütok, Dilek, F. (2008). Eğitim ve Şiddet. Ankara: Gazi.
http:// www.batman.meb.gov.tr. (erişim.12.03.2015)
- http://www.hürriyet.com.tr. Batman'da öğrenci kavgası: 1 yaralı. (erişim. 04.07.2015)
- Solak, A. (Ed.) (2007). Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu. Ankara: Pegem.
- İnan, Hatice, Z. (2005). Okullarda Çocuklar Arası Zorbalık. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi Yıl : 2005, (22), ss. 161-170.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel.
- Kepenekçi, Karaman, Y. & Çinkır, Ş. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi. 34 (2), ss. 236-253.
- Kızılloluk, H. (2013) Eğitimin Toplumsal Temelleri. Ankara: Anı.
- Neuman, Lawrence, W. (2012). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I-II. İstanbul: Yayın Odası.
- MEB Altındağ Raporu (2011). Güvenli Eğitim Ortamlarının Sağlanması: Okullarda Şiddetin Önlenmesi. Altındağ Rehberlik ve Araştırma Merkezi.
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (2), ss.531-562.
- Olweus, D. (1993). Bullying at School: What We Know and What We Can Do? Oxford and Cambridge, MA: Blackwll Publishers.
- Ögel, K. & Tarı, I. & Eke, Yılmazçetin, C. (2006). Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme. İstanbul: Yeniden.
- Öğülmüş, S. (2006). Okullarda şiddet ve alınabilecek önlemler. Eğitime Bakış Dergisi. 2 (7), ss. 16-24.
- Smith D.L.,& Smith B.J.(2006) Perceptions of Violence: The Views of Teachers Who Left Urban Schools, *The High School Journal*, 89 (3), ss. 33-42.
- Stevenson, P., Smith, D. (1989). Bullying in the Junior School. in D.P Tattum & D.A. Lane, (Eds.) Bullying in Schools. Stoke-in-Trend: Trendham Books.

- Terzi, Ş. (2007). Okullarda Yaşanan Şiddeti Önleyici Bir Yaklaşım: Kendini Toparlama Gücü. Aile ve Toplum Yılı: 9 Cilt: 3 (12), Nisan-Mayıs-Haziran 2007, ss. 73-82.
- Tezcan, M. (2012). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Anı.
- Teyfur, M. (2014). Basında Yer Alan Okullarda Şiddet İle İlgili Olayların Değerlendirilmesi. Elementary Education Online, 13(4), ss. 1311-1330.
- TUİK (2014). TUİK İstatistik Verileri. www.tuik.gov.tr. (erişim 12.02.2015)
- Uzbaş, A. (2009). Okul Psikolojik Danışmanlarının Okulda Saldırganlık ve Şiddete Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 9(18), ss. 90-110.
- WHO (2002). World Report on Volence and Health. Krug E, Dahlberg L, Mercy J, Zwi A, Lozano R. Geneva: World Health Organization.
- WHO (2014) Global Status Raport On Violence Prevention. WHO Library Cataloguing-in- Publication Data.